

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

1. Ερωτήματα σχετικά με τα μεγάλα ζητήματα της ζωής

Από τη στιγμή που ο άνθρωπος αρχίζει να σκέπτεται, αρχίζει και να ερωτά. Είναι το μόνο έμψυχο ον που έχει τη δυνατότητα να ερωτά και να προσπαθεί να δώσει απαντήσεις. Το προνόμιο αυτό είναι σύμφυτο με τη λογική του και με τον όλο ψυχισμό του. Με το πρώτο μας μάθημα θα επιχειρήσουμε όλοι μαζί να αναζητήσουμε και να επισημάνουμε τα κρίσιμα ερωτήματα που σχετίζονται με τα μεγάλα ζητήματα της ύπαρξης και της ζωής. Ακόμη θα προσπαθήσουμε να διακριβώσουμε εάν ο Χριστιανισμός δίνει απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά.

α) Ρωτάμε, γιατί αναζητούμε την αλήθεια

Η διατύπωση ερωτημάτων και η αναζήτηση των σχετικών απαντήσεων είναι μια υπαρκτική ανάγκη, που απασχολεί όλους τους ανθρώπους και δεν είναι απλά προσωπικό ζήτημα μεμονωμένων φιλοσόφων. Όσο περισσότερο αναπτύσσεται πνευματικά ο άνθρωπος, τόσο και πιο σημαντικά και πολύπλοκα ερωτήματα διατυπώνει και προσπαθεί να βρει τις πιο σωστές απαντήσεις στα μεγάλα ζητήματα που τον απασχολούν. Κοινός παρονομαστής αυτών των ερωτημάτων είναι η βαθιά πνευματική ανάγκη της γνώσης της αλήθειας **για το Θεό, τον κόσμο και τον άνθρωπο.**

Στα πλαίσια αυτής της πνευματικής προσπάθειας οι άνθρωποι σταδιακά έθεσαν τις βάσεις των επιστημών και της φιλοσοφίας. Σπουδαίοι φιλόσοφοι προσπάθησαν να δώσουν απαντήσεις στα καίρια αυτά ερωτήματα, στηριζόμενοι στην παρατήρηση, τους προβληματισμούς τους και την ανθρώπινη λογική.

Υπάρχουν όμως και μερικοί άνθρωποι, οι οποίοι αποφεύγουν να θέσουν ερωτήματα σχετικά με τα μεγάλα ζητήματα της ζωής. Είναι εκεί-

Άντριου Γουάιθ, *Ο κόσμος της Χριστίνας* (1948).

Η βαθιά απορία που δημιουργεί στον άνθρωπο το γεγονός της ύπαρξης και το νόημά της είναι διάχυτη σ' αυτόν τον πίνακα.

νοι που είναι εγκλωβισμένοι σε προκαταλήψεις ή αδιαφορία, και άλλοι που έχουν περιορίσει τη σκοπιμότητα της ανθρώπινης ύπαρξης μόνο στα υλιστικά πλαίσια και έχουν σαν δόγμα τους το: “Φάγωμεν πίωμεν, αύριον γάρ άποθνήσκομεν”.

β) Υπάρχουν απαντήσεις στα μεγάλα ερωτήματα;

Πριν απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό είναι ανάγκη να αναφέρουμε τα μεγάλα ερωτήματα που απασχολούν τον άνθρωπο από τότε που εμφανίστηκε στον πλανήτη μας. Θα μπορούσαμε να τα συγκεφαλαιώσουμε στο τριπλό θεματολόγιο: **Θεολογία, Κοσμολογία, Ανθρωπολογία.**

Ξεκινώντας από το τρίτο, την *ανθρωπολογία*, εξειδικεύουμε το θεματολόγιο στα εξής επιμέρους βασικά ερωτήματα: Τι είναι ο άνθρωπος;

Ποια είναι η βαθύτερη ουσία της ανθρώπινης ύπαρξης; Από πού προέρχεται; Πού πηγαίνει; Γιατί ζει; Πώς πρέπει να ζει; Γιατί υπάρχουν στη ζωή το κακό και ο θάνατος; Παρόμοια για την κοσμολογία βασικά ερωτήματα είναι τα ακόλουθα: Από πού προήλθε ο κόσμος; Μήπως υπάρχει αιώνια ή έχει κάποια αρχή και τέλος; Γιατί δημιουργήθηκε και πού πορεύεται τελικά; Σχετικά με τη θεολογία ερωτήματα που απασχολούν τον άνθρωπο είναι: Υπάρχει Θεός; Αν υπάρχει, τι είναι, πού βρίσκεται και ποια είναι η σχέση του με τον κόσμο και τον άνθρωπο; Ποια είναι η αναγκαιότητα της θρησκείας;

Στα μεγάλα και βασανιστικά αυτά ερωτήματα δόθηκαν κατά καιρούς διάφορες απαντήσεις. Οι απαντήσεις αυτές είναι δυνατό να αναζητηθούν στα φιλοσοφικά συστήματα, στις θρησκείες, στις φυσικές και τις ανθρωπιστικές επιστήμες, στα ηθικά και κοινωνικά συστήματα. Αρχετές φορές οι απαντήσεις που δίνονταν δεν ικανοποιούσαν επαρκώς τους ανθρώπους με συνέπεια την αδιάκοπη αναζήτηση της αλήθειας.

γ) Ο Χριστιανισμός δίνει απαντήσεις στα μεγάλα ερωτήματα;

Προτού απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό θα προσπαθήσουμε να επισημάνουμε τις απαντήσεις του Χριστιανισμού στα μεγάλα θέματα της Θεολογίας, της Κοσμολογίας και της Ανθρωπολογίας με βάση τις επισημες πηγές της θρησκείας μας. Αυτό θα γίνει στα μαθήματα που ακολουθούν. Η πείρα και η ιστορία της Εκκλησίας δείχνουν ότι υπάρχουν απαντήσεις σ' όλα αυτά τα ερωτήματα, που ικανοποιούν τον άνθρωπο της κάθε εποχής.

Εσφαλμένα έχει αποδοθεί στην Εκκλησία ο λόγος “πίστευε και μη ερεύνα”. Η Εκκλησία πάντοτε διακηρύττει το “πίστευε μετ' ερεύνης”. Δηλαδή η έρευνα δεν απαγορεύεται, αλλά πηγαίνει παράλληλα με την πίστη. Η αποδοχή μιας άλλης εκδοχής με τη φράση “ερεύνα και πίστευε”, που σημαίνει πρώτα να ερευνάς και κατόπιν να πιστεύεις, θα οδηγούσε σε αδιέξοδα, γιατί υπάρχουν περιοχές, όπου η ανθρώπινη έρευνα είναι αδύνατη, καθώς τα θέματα της πίστης υπερβαίνουν την ανθρώπινη λογική και αναφέρονται σε πραγματικότητες που είναι πέρα από τη φυσική πραγματικότητα. Η αναζήτηση της αλήθειας για το Θεό και τη διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσει ο άνθρωπος, για να αποκτήσει νόημα η ζωή του, είναι πέρα από τις επιστημονικές έρευνες.

Ανευρίσκεται στη μελέτη των κειμένων της Αγίας Γραφής. Ο προφητικός λόγος του Ιερεμία είναι σαφής: «*Τάδε λέγει Κύριος· στήτε ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς καὶ ἴδετε καὶ ἐρωτήσατε τρίβους Κυρίου αἰωνίους καὶ ἴδετε ποία ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθὴ καὶ βαδίζετε ἐν αὐτῇ καὶ εὐρήσετε ἄγνισμόν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν*» (Ιερ. 6, 16). Ὅποιος αναζητήσει την αλήθεια με απροκατάληπτη διάθεση, βρίσκει τις απαντήσεις, ὅπως και ο ἴδιος ο Χριστὸς μᾶς προτρέπει: «*Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν· πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει καὶ ὁ ζητῶν εὐρίσκει καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται*» (Ματθ. 7, 7-8).

Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία για το Θεό, τον κόσμο και τον ἄνθρωπο ἔχει τη σφραγίδα της θείας εγκυρότητας και της πείρας αγίων ἀνθρώπων. Πρέπει ἐδῶ να διευκρινίσουμε ὅτι η χριστιανικὴ πίστη δεν εμπλέκεται σε καθαρῶς ἐπιστημονικά θέματα. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἐλεύθερη να διεξάγει τις δικές της ἐρευνες, μέσα ἀπὸ τις ὁποῖες ἀναδεικνύεται το μεγαλεῖο της δημιουργίας που οδηγεῖ στη δόξα του Δημιουργοῦ. Ἀυτὴ εἶναι ἡ ἀγιογραφικὴ ἀντίληψη: «*καὶ αὐτὸς (ο Θεός) ἔδωκεν ἀνθρώποις ἐπιστήμην ἐνδοξάζεσθαι ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ*» (Σοφία Σειράχ 38, 6).

Ἡ πίστη, ἡ ἀποδοχὴ των χριστιανικῶν ἀληθειῶν προϋποθέτει το λογικὸ και την ἐλεύθερη θέληση του ἀνθρώπου. Ἡ πίστη δεν εἶναι παράλογη, δεν ἀντιτάσσεται στο λογικὸ. Ἀπλὰ τα θέματα της πίστεως υπερβαίνουν την ἀνθρώπινη λογικὴ. Ἀυτὰ προϋποθέτουν την ἐλευθερία και την πίστη. Ἐπομένως, οἱ ἀπαντήσεις του Χριστιανισμοῦ στα μεγάλα ἐρωτήματα ἀπαιτοῦν ἀφενὸς μεν την ἀντικειμενικὴ και ἀπροκατάληπτη προσέγγιση, ἀφετέρου δε την ἐλεύθερη και συνειδητὴ ἀποδοχὴ των ἀπαντήσεων αὐτῶν. Πάνω σ' αὐτές μπορεῖ να στηριχτεῖ και ἡ ρύθμιση της ζωῆς ὅσων ἀναζητοῦν το νόημα και το σκοπὸ της ζωῆς τους.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «*Τίς δ' οἶδε εἰ ζῆν τοῦθ' ὃ κέκληται θανεῖν, τό ζῆν δέ θνήσκειν ἐστί;*» (Ποιος γνωρίζει ἀν αὐτό που ὀνομάζουμε θάνατο εἶναι ζωὴ και ἀν ἡ ζωὴ εἶναι θάνατος;).

(Ευριπίδης).

2. «προσέθηκεν αὐτοῖς ἐπιστήμην καὶ νόμον ζωῆς ἐκκληροδότησεν αὐτοῖς» .

(Σοφ. Σειράχ 17, 11).

3. ΜΗΠΩΣ

Τι λοιπόν; της ζωῆς μας το σύνορο
θα το δείχνει ένα ορθό κυπαρίσσι;
Κι απ' ό,τι είδαμε, ακούσαμε, αγγίξαμε
τάφον γη θα μας έχει χωρίσει;
Ό,τι αγγίζουμε, ακούμε και βλέπουμε

Αυγοτέμπερα σε χαρτί. Χειρ Νικολάου. 1999.

τούτο μόνο ζωή μας το λέμε;
Κι αυτό τρέμοιμε μήπως το χάσουμε
και χαμένο στους τάφους το κλαίμε;
Σ' ό,τι αγγίζουμε, ακούμε και βλέπουμε
της ζωής μας ο κόσμος τελειώνει;
Τίποτε άλλο; Στερνό μας απόρομιμα
το κορμί, που σκορπιέται και λιώνει;
Κάτι ανέγγιχτο, ανήκουστο, αθώρητο
μήπως κάτω απ' τους τάφους ανθίζει
κι ό,τι μέσα μας κρύβεται αγνώριστο
μήπως πέρ' απ' τον τάφο αρχίζει;
Η ψυχή, ταξιδεύτρια μέσ' τ' άπειρο,
σταλαμίδα νερού μήπως μοιάζει,
που ανεβαίνει στα νέφη απ' τα πέλαγα
κι απ' τα νέφη στους κάμπους σταλάζει;
Μήπως ό,τι θαρρούμε βασιλέμα
γλυκοχάραμ' αυγής είναι πέρα
κι αντί νά 'ρθει μια νύχτ' αξιμέρωτη
ξημερώνει μι' αβράδυναστη μέρα;
Μήπως είν' η αλήθεια στο θάνατο
κι η ζωή μήπως κρύβει την πλάνη;
Ό,τι λέμε πως ζει μήπως πέθανε
κι είν' αθάνατο ό,τι έχει πεθάνει;.

(Γ. Δροσίνης)

4. Πού πηγαίνω άραγε;...
πού τάχα είναι αυτό το κάτι,
πού είναι αυτός ο κάποιος
που θα μου πει γιατί ζω, γιατί πεθαίνω;
Πού πηγαίνω;... Γιατί ζω; Γιατί πεθαίνω;
Πες μου πού πηγαίνω; Πες μου γιατί; Πες μου πού;

(Από το ροκ τραγούδι των G. Rangi και J. Rado, «Hair», μτφρ. Γ. Τσανανά).

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Γιατί ο άνθρωπος αναζητεί την αλήθεια; Πού οδηγεί αυτή η προσπάθεια;
2. Ποια είναι τα μεγάλα ερωτήματα, στα οποία ο άνθρωπος αναζητεί κάποιες απαντήσεις;
3. Ο Χριστιανισμός δίνει απαντήσεις στα μεγάλα ερωτήματα; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
4. Να μελετήσετε συνδυαστικά τα κείμενα 1 και 3 και να διατυπώσετε τα σχετικά σχόλιά σας.

Το καθημερινό μέσο πληροφόρησης ως σύμβολο της αδιάκοπης προσπάθειας για ανεύρεση απαντήσεων στα μεγάλα ερωτήματα. Αντώνη Μαλλιαράκη (Mayo), La nouvelle, 1980.

2. Το ζήτημα για το Θεό

Το πρώτο και μεγαλύτερο από τα μεγάλα ζητήματα, με τα οποία ασχοληθήκαμε στο προηγούμενο μάθημα, είναι το ζήτημα για το Θεό. Είναι γενικά αποδεκτό ότι δεν υπάρχει άνθρωπος μέχρι σήμερα που να μην έχει θέσει στον εαυτό του το ερώτημα αυτό. Είναι φανερό ότι βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με τα άλλα δύο βασικά ερωτήματα που σχετίζονται με τον κόσμο και τον άνθρωπο. Ας επιχειρήσουμε, λοιπόν, σήμερα να αιτιολογήσουμε την ενασχόλησή μας με αυτό το ερώτημα, να επιστημονοποιήσουμε τις σπουδαιότερες αντιλήψεις για το Θεό και να συζητήσουμε για τις λεγόμενες ενδείξεις για την ύπαρξή του.

α) Η αναζήτηση του Θεού

Η διαπίστωση του Αριστοτέλη «*πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει*» (Όλοι οι άνθρωποι από τη φύση τους επιθυμούν να γνωρίζουν). (Μετά τα φυσικά Α΄ 980α) έχει επικυρωθεί από την πανανθρώπινη πείρα. Στα πλαίσια αυτής της έμφυτης επιθυμίας να γνωρίσουμε την αλήθεια εντάσσεται και η τάση για αναζήτηση του Θεού. Από τη φύση του ο άνθρωπος έχει αυτήν τη θεμελιώδη ροπή και αυτήν την επιθυμία περιγράφει ο ιερός Αυγουστίνος, όταν γράφει: «*ανήσυχη, ω Θεέ, είναι η ψυχή μου μέχρι να αναπαυθεί σε Σένα, που με έπλασες*» (*Εξομολογήσεις*). Εξάλλου, κατά μία ψυχολογική ερμηνεία, η ύπαρξη έμφυτων τάσεων, ορμών και αναγκών στον άνθρωπο δικαιολογείται μόνο εφόσον υπάρχουν οι αντίστοιχες πραγματικότητες που τις ικανοποιούν. Έτσι και η έμφυτη ορμή προς αναζήτηση του Θεού, που εκδηλώνεται ως θρησκευτικότητα, σημαίνει ότι υπάρχει η αντίστοιχη πραγματικότητα που ικανοποιεί αυτήν την έμφυτη τάση. Ο Απ. Παύλος αναφερόμενος σ' αυτήν την αναζήτηση, όταν απευθυνόταν προς τους Αθηναίους, πρόβαλε τη σχετική γνώμη των αρχαίων Ελλήνων ποιητών λέγοντας: «*ζητεῖν τόν Κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτόν καί εὗροιεν καί γε οὐ μακράν ἀπό ενός ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρ-*

χοντα. Ἐν αὐτῷ γάρ ζῶμεν καί κινούμεθα καί ἐσμέν, ὡς καί τινες τῶν καθ' ἡμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι· τοῦ γάρ καί γένος ἐσμέν» (θέλησε να ζητούν τον Κύριο και να προσπαθούν να τον βρουν ψηλαφώντας στο σκοτάδι, αν και δεν είναι μακριά από τον καθένα μας. Γιατί μέσα σ' αυτόν ζούμε και κινούμαστε και υπάρχουμε, όπως λένε και μερικοί απ' τους δικούς σας ποιητές: Δική του γενιά είμαστε) (Πρ. 17, 27-28). Η γνώση του Θεού βέβαια, η αληθινή και πλήρης θεογνωσία, είναι αδύνατη, όπως επιγραμματικά διατυπώνει αυτήν την άποψη ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός: «Ἄπειρον τό θεῖον καί ἀκατάληπτον καί τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτόν ἢ ἀπειρία καί ἀκαταληψία» (Ἐκθεσις ακριβῆς της ορθοδόξου πίστεως). Ὅπως θα δούμε όμως στο άλλο μάθημα έχουμε τη δυνατότητα της μερικής γνώσης του Θεού.

Η αναζήτηση όμως και η προσέγγιση του Θεού προϋποθέτει την υπέρβαση των φραγμών που θέτει ο ανθρώπινος εγωισμός καθώς και την κάθαρση της ψυχῆς από τα πάθη. Τότε αρχίζει να υλοποιείται αυτή η αναζήτηση. Τότε η έντονη επιθυμία της επικοινωνίας και της συνάντησης ανθρώπου και Θεού επιτυγχάνεται στις ανώτερες πνευματικές σφαίρες της γνήσιας θρησκευτικότητας, της προσευχῆς, της λατρείας. Είναι μια αναγκαιότητα του υγιούς ανθρώπου η δυνατότητα και ο έντονος πόθος της αλληλογνωριμίας και της αγαπητικής σχέσης με το Θεό. Στην ορθόδοξη θεολογία και πνευματικότητα η ανθρώπινη αναζήτηση συναντά τη θεία αποκάλυψη «ἐν Χριστῷ». Από το σημείο αυτό αρχίζει η λυτρωτική για τον άνθρωπο συνάντηση με το Θεό, η οποία μπορεί να τον οδηγήσει στον τελικό σκοπό της, τη βασιλεία του Θεού.

β) Οι αντιλήψεις για το Θεό

Η Θρησκειολογία έχει καταλήξει στην άποψη ότι ὅλοι σχεδόν οι ἄνθρωποι πίστευαν και πιστεύουν σε κάποιο Θεό. Υπάρχουν όμως και ἄλλοι που δεν πιστεύουν ἢ αδιαφοροῦν και ἄλλοι που αμφισβητοῦν την ὑπαρξη του Θεού. Επίσης, υπάρχουν και μερικοί που αμφιβάλλουν ἢ αμφιταλαντεύονται σε θέματα πίστευς. Στη διαδρομή της ανθρώπινης ιστορίας συναντάμε ὅλους αυτούς τους τύπους ἀνθρώπων. Ο καθένας δίνει τη δική του ἀπάντηση στο ερώτημα για το Θεό. Αν θέλαμε να αναφέρουμε τις πιο γνωστές αντιλήψεις για το Θεό, θα τονίζαμε από την αρχή ότι πολλές από αυτές είναι απαράδεκτες, ἐλλιπεῖς και ανεπαρ-

Ρωμαϊκός βωμός, αφιερωμένος στον «άγνωστο θεό».

κείς. Πηγές τους είναι η άγνοια, ο φόβος, η ιδεολογική προκατάληψη, ο εγωισμός και η σκοπιμότητα. Σημειώνουμε τις πιο γνωστές αντιλήψεις:

- 1. Ο Θεός είναι μια ανώτερη δύναμη, το ύψιστο ον.** Είναι μια απρόσωπη θείκη υπόσταση χωρίς καμιά σχέση με τον κόσμο και τον άνθρωπο.
- 2. Ο δυνατός και φοβερός Θεός.** Απέναντι στην παντοδύναμη εξουσία του οι άνθρωποι νιώθουν εντελώς αδύναμοι, γι' αυτό τον φοβούνται και για να τον εξευμενίσουν, τον προσκυνούν.
- 3. Ο τιμωρός Θεός,** ο οποίος απαιτεί την τήρηση του θελήματός του, διαφορετικά εκδηλώνει τη δικαιοσύνη του με κάποια σκληρότητα, η οποία φτάνει μέχρι την παραδειγματική τιμωρία των ενόχων και στην εκδίκηση για τους παραβάτες των νόμων του.
- 4. Ο σύμμαχος και συμπαράστατης** των ανθρώπων. Τον επικαλούνται οι άνθρωποι αποκλειστικά και μόνο όταν κινδυνεύουν ή έχουν ανάγκη τη συμπαράστασή του.
- 5. Ο Θεός της εξουσίας και της τάξης.** Τον χρησιμοποιούν κυρίως τα απολυταρχικά και δικτατορικά καθεστώτα, γιατί θεωρούν ότι έχει «συνεργάτες» του μόνο τους ισχυρούς εξουσιαστές των συνανθρώπων τους.
- 6. Ο Θεός που αμείβει και ανταποδίδει** με την προστασία του εκείνους που τον επικαλούνται με διάφορες λατρευτικές εκδηλώσεις και τάματα.

7. Ο «τελετάρχης» Θεός, που τον καλούν οι άνθρωποι μόνο σε σημαντικές στιγμές της ζωής τους (γέννηση - βάφτιση - γάμος - κηδεία κ.ά.).

8. Ο Θεός των πανθειστών, που ταυτίζουν Θεό και κόσμο.

9. Ο Θεός των αγνωστικιστών, οι οποίοι αρνούνται τη δυνατότητα απάντησης στο ερώτημα για την ύπαρξη ή ανυπαρξία του Θεού.

Είναι ευνόητο ότι ο Θεός που πιστεύουν οι χριστιανοί δεν έχει καμιά απολύτως σχέση με τις παραπάνω αντιλήψεις.

γ) Η ύπαρξη του Θεού και οι σχετικές ενδείξεις¹

Το ερώτημα για το Θεό επιμερίζεται στα υποερωτήματα της ύπαρξης, της ουσίας και της παρουσίας του στον κόσμο και στην ιστορία.

1. Οι ενδείξεις που χρησιμοποιήθηκαν για την ύπαρξη του Θεού σε διάφορες εποχές στο χώρο της απολογητικής, κατ' επίδραση της Δυτικής Θεολογίας, είναι οι εξής:

- 1. Κοσμολογική.** Σύμφωνα με το νόμο της αιτιότητας κάθε αποτέλεσμα προϋποθέτει την αιτία του. Είναι λογική και φυσική αρχή: καθετί που γίνεται και κινείται, γίνεται και κινείται από κάποιο **άλλο**. Και ο κόσμος δεν έγινε μόνος του ή τυχαία· προϋποθέτει το δημιουργό του, δηλαδή το Θεό, που αποκαλύπτεται στον άνθρωπο μέσα από τη δημιουργία (φυσική αποκάλυψη του Θεού). Κατά τον Πλάτωνα είναι το «ὄντως ὄν» η πρώτη αιτία του παντός, ενώ κατά τον Αριστοτέλη είναι το «πρῶτον κινούν ἀκίνητον».
- 2. Τεολογική** (από τη λέξη τέλος = σκοπός). Η τάξη, η αρμονία και η σκοπιμότητα που παρατηρούνται στο σύμπαν, προϋποθέτουν την ύπαρξη της σοφίας του δημιουργού Θεού, ο οποίος τα «*πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησε*» (Ψαλμ. 103, 24).
- 3. Ηθική.** Εισηγητής της είναι ο γερμανός φιλόσοφος Εμμ. Καντ (1724-1804), ο οποίος θεωρεί ότι ο Θεός είναι πηγή και αιτία της ηθικής τάξης και του ηθικού νόμου, που είναι έμφυτος σε κάθε άνθρωπο. Στη ζωή αυτή παρατηρείται αναντιστοιχία αρετής και ευδαιμονίας με συνέπεια τη διασάλευση της ηθικής τάξης. Η συνείδηση του ανθρώπου όμως απαιτεί την αποκατάσταση του δικαίου σε μια άλλη ζωή. Επομένως, υπάρχει Θεός ως νομοθέτης και φρουρός της ηθικής αυτής τάξης.
- 4. Ιστορική - θρησκευτολογική.** Η καθολικότητα του θρησκευτικού φαινομένου, το οποίο επικυρώνεται από την παγκόσμια ιστορία των θρησκειών και του πολιτισμού, η έμφυτη ορμή του ανθρώπου προς το Θεό μαρτυρεί την ύπαρξη του Θεού, που εμφύτευσε στην ψυχή του ανθρώπου την τάση αυτή.
- 5. Ψυχολογική.** Η ροπή της ανθρώπινης ύπαρξης προς το απόλυτο προϋποθέτει την ύπαρξη μιας απόλυτης αρχής, δηλαδή το Θεό. Το ανικανοποίητο της ανθρώπινης ψυχής και η καθολικότητα του θρησκευτικού βιώματος συνηγορούν υπέρ αυτής.
- 6. Φιλοσοφική - αξιολογική.** Οι ιδρυτές των μεγάλων φιλοσοφικών συστημάτων δέχονται την ύπαρξη μιας ύψιστης και αυτοαίτιας πνευματικής αρχής, θεωρώντας το Θεό ως την υπέρτατη αξία και πηγή όλων των αξιών.

Είναι δεδομένο ότι η επιστήμη δεν έχει τη δυνατότητα να αποδείξει την ύπαρξη ή την ανυπαρξία του Θεού αφού δεν έχει τέτοιους στόχους. Το ζήτημα για το Θεό εντάσσεται κυρίως στο χώρο της προσωπικής βιωματικής εμπειρίας. Εξάλλου η ανυπαρξία αποδείξεων για την ύπαρξη και τον ορισμό του Θεού δεν αποτελεί απόδειξη της ανυπαρξίας του. Στα πλαίσια των παραπάνω σκέψεων εντάσσονται και οι λεγόμενες ενδείξεις για την ύπαρξη του Θεού (βλ. υποσημείωση). Αυτές βέβαια δεν έχουν το κύρος των αποδείξεων των φυσικών επιστημών, αλλά είναι φιλοσοφικά επιχειρήματα και λογικές ενδείξεις. Αν και ο πιστός, που έχει την προσωπική βιωματική εμπειρία της θείας παρουσίας, δεν τις έχει ανάγκη, οι ενδείξεις αυτές στηρίζουν τους αμφιταλαντευόμενους και τους δύσπιστους.

Η αναζήτηση, λοιπόν, του Θεού ως υπαρξιακή ανάγκη του ανθρώπου, βρίσκεται σε άμεση αντιστοιχία προς την ύπαρξή του, για την οποία ο πιστός χριστιανός έχει απόλυτη βεβαιότητα. Αυτή η βεβαιότητα ονομάζεται **πίστη**, από την οποία αντλεί δύναμη και αισιοδοξία για τον αγώνα της ζωής.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπό τινος, ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός»..

(Εβρ. 3, 4).

2. «Ἐστι γὰρ καὶ διὰ τῆς ἐμφαινομένης τῷ παντί σοφίας τὸν ἐν σοφία πάντα πεποιηκότα στοχαστικῶς ἰδεῖν. Καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων δημιουργημάτων ὁρᾶται τρόπον τινά τῇ διανοίᾳ ὁ δημιουργὸς τοῦ προκειμένου κατασκευάσματος, τὴν τέχνην τῷ ἔργῳ ἐναποθέμενος. Ὅρᾶται δὲ οὐχ ἡ φύσις τοῦ τεχνητεύσαντος, ἀλλὰ μόνον ἡ τεχνικὴ ἐπιστήμη, ἣν ὁ τεχνίτης τῇ κατασκευῇ ἐναπέθετο. Οὕτω καὶ πρὸς τὸν ἐν τῇ κτίσει δλέποντες κόσμον ἔννοιαν οὐ τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τῆς σοφίας τοῦ κατὰ πάντα σοφῶς πεποιηκότος ἀνατυπούμεθα».

(Γρηγόριος Νύσσης, 6ος λόγος εις τους Μακαρισμούς, Ε.Π. 44, 1268).

Μπορούμε δηλαδή να δούμε, ύστερα από βαθιά σκέψη, αυτόν που με σοφία έχει δημιουργήσει τα πάντα μέσα από τη σοφία που είναι ολοφάνερη στο σύμπαν. Όπως ακριβώς και στα ανθρώπινα δημιουργήματα είναι ορατός κατά κάποιον τρόπο με τη διάνοια ο δημιουργός του προκειμένου κατασκευάσματος, ο οποίος έβαλε την τέχνη μέσα στο έργο του. Φαίνεται δε όχι η φύση του κατασκευαστή (καλλιτέχνη), αλλά μόνο η γνώση της τεχνικής την οποία ο τεχνίτης έβαλε μέσα στο κατασκευάσμά του, δηλαδή στο έργο του. Έτσι, λοιπόν, βλέποντας την ωραιότητα της δημιουργίας, σχηματίζουμε την ιδέα όχι της ουσίας αλλά της σοφίας εκείνου που με την πανσοφία του δημιούργησε τα πάντα.

3. *«Και ποιος είν' ο Θεός μου;...»*

Ρώτησα τη γη κι αυτή μου είπε:

«Δεν είμαι εγώ Θεός»

Κι όλα που είναι πάνω της

το ίδιο μ' ομολόγησαν.

Ρώτησα τη θάλασσα με τα βάθη της

κι όλα τα ζωντανά

που μέσα της κινούνται

και πήρα την απάντηση:

«Θεός σου εμείς δεν είμαστε·

ψάξε ψηλά πιο πάνω από μας»...»

Κι εγώ είπα σ' όλα τα πράγματα

που είναι γύρω μου παντού:

«Πέστε μου λοιπόν κάτι για το Θεό μου,

μας κι εσείς δεν είσατε αυτός·

ελάτε, πέστε μου κάτι γι' Αυτόν».

Κι αυτά ύψωσαν μια κραυγή

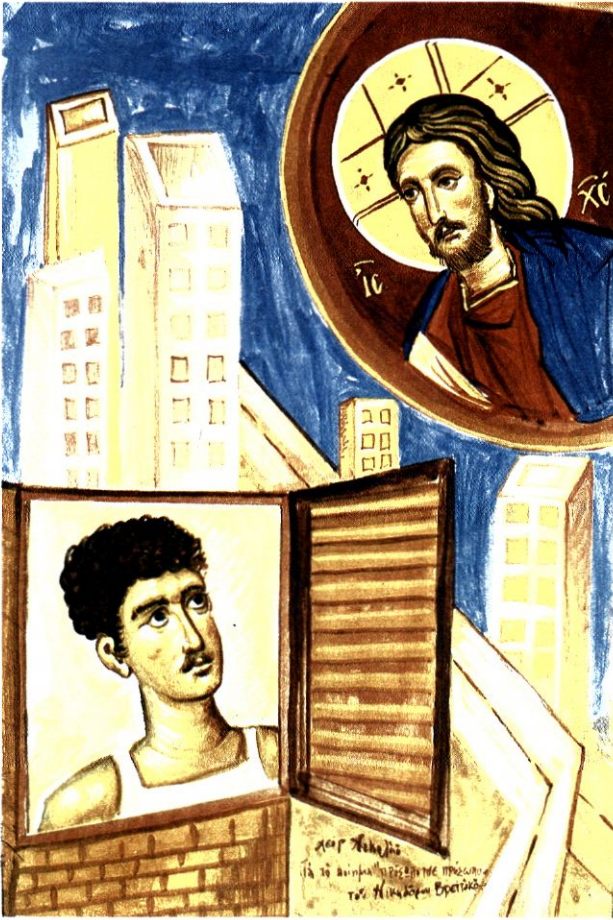
κι είπαν με δυνατή φωνή:

«Αυτός μας δημιούργησε»!

Η ερώτησή μου ήταν η σκέψη μου

η απάντησή τους ήταν η ομορφιά τους».

(Άγιος Αυγουστίνος, Εξομολογήσεις, Χ, 6· μτφρ. Γ. Τσανανά)

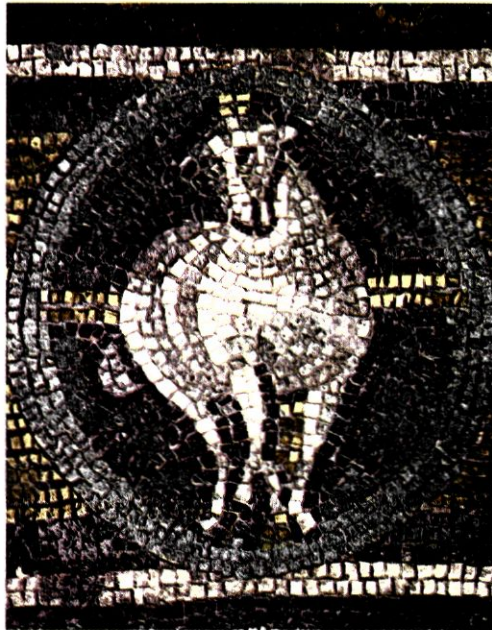
4. ΠΡΟΣΩΠΟ ΜΕ ΠΡΟΣΩΠΟ

Βλεπόμεστε πρόσωπο με πρόσωπο,
Κύριε· τόσο είσαι κοντά μου.
Όταν ανοίγω το παράθυρο όποια
ώρα κι αν είναι, βλεπόμεστε.
Έχω τα μάτια μου κι έχεις κι εσύ
όλου του γύρω μας κόσμου
τα μάτια. Τα λουλούδια με βλέπουν.
Κάθε που αγκαλιάζω έναν
άνθρωπο, Κύριε, θαρρώ
πως κρεμιέμαι από το λαιμό σου.

(Νικηφόρος Βρεττάκος, Ηλιακός λύχνος, 1984)

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Ποια η σχέση του τίτλου του μαθήματος με τον τίτλο του βιβλίου;
2. Πώς κρίνετε την αναζήτηση του Θεού από τον άνθρωπο;
3. Να δικαιολογήσετε την απόρριψη των διάφορων αντιλήψεων για το Θεό.
4. Ποια είναι η βαθύτερη σημασία του υπ' αριθμ. 4 κειμένου;

3. Θρησκεία: ένα πανανθρώπινο φαινόμενο

Στο μάθημα αυτό θα ασχοληθούμε με το μεγάλο και σημαντικό θέμα της Θρησκείας. Η λέξη «Θρησκεία*» έχει δύο όψεις· εκείνη της θρησκείας γενικά, στην οποία αναφερόμαστε συνήθως με τη φράση, «το φαινόμενο της θρησκείας» και εκείνη των επιμέρους συγκεκριμένων θρησκειών. Θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε κάποια θέματα που αφορούν τη θρησκεία γενικά, όπως την έννοια, τις πηγές και την καθολικότητά της με σκοπό να δείξουμε την ύπαρξη και την αναγκαιότητά της στη ζωή όλων των ανθρώπων.

α) Έννοια της θρησκείας

Με το πολυδιάστατο και πανανθρώπινο φαινόμενο της θρησκείας ασχολείται η Θρησκευολογία*, η οποία έχει ως αντικείμενο την επιστημονική έρευνα και των δύο όψεών της, δηλαδή την έρευνα τόσο της θρησκείας γενικά, όσο και των επιμέρους θρησκειών του κόσμου ειδικά. Στην έρευνα της θρησκείας γενικά ανήκει το έργο του προσδιορισμού της έννοιάς της, δηλαδή τι είναι θρησκεία. Όμως, αν και έχουν γίνει πολλές προσπάθειες προς αυτήν την κατεύθυνση, έχει αποδειχθεί ότι ένας ορισμός της θρησκείας γενικά αποδεκτός δεν είναι εύκολο να δοθεί. Αυτό συμβαίνει διότι το κεντρικό αντικείμενο της θρησκείας:

I. εμφανίζει μια εξαιρετική πολυμορφία: Το αντικείμενο αυτό υπάρχει τόσο στον ενικό (π.χ. Θεός, Μπράχμαν) όσο και στον πληθυντικό (π.χ. θεοί, πνεύματα, πρόγονοι), τόσο ως απρόσωπο όσο και προσωπικό· ακόμη υπάρχει τόσο ως αρσενικό ή θηλυκό, όσο και ως ουδέτερο (π.χ. φετίχ), τόσο ως υπερβατικό όσο και ως εγκόσμιο. Επειδή αδυνατούν να συμπεριλάβουν όλες αυτές τις μορφές οι ορισμοί που δίνονται στη θρησκεία συμπεριλαμβάνουν συνήθως κάποιες ή και μόνο μία από αυτές, αποκλείοντας έτσι τις άλλες·

2. δεν προσδιορίζεται ως προς την ουσία του από κάποιο ορισμό: αν προσπαθήσουμε να βρούμε αυτήν την ουσία εντοπίζοντας το κοινό στοιχείο όλων των παραπάνω μορφών και αν αυτό το κοινό στοιχείο είναι το «θείο» ή η «θεότητα», είναι αδύνατο να προσδιορίσουμε τι είναι «θεότητα». Συχνά η «θεότητα» αποδίδεται από τους θρησκευολόγους με τις λέξεις «απολυτότητα» ή «ιερότητα». Τότε το αντικείμενο της θρησκείας γενικά ονομάζεται το «απόλυτο» ή το «ιερό». Όμως, αν και αόριστα αισθανόμαστε τι θέλουν να πουν αυτές οι λέξεις, είναι αδύνατο να ορίσουμε ακριβώς το νόημά τους. Έτσι, οι ορισμοί του απόλυτου ή του ιερού περιγράφουν, κατά κανόνα, όχι τι είναι το ίδιο το απόλυτο ή το ιερό, αλλά τους διάφορους τρόπους με τους οποίους εμείς το αντιλαμβανόμαστε, π.χ. ως μια δύναμη, όπως στον ορισμό «ο Θεός είναι μια ανώτερη δύναμη» ή ως κάτι που υπερβαίνει τον κόσμο και είναι συνεπώς «υπερφυσικό». Παράδειγμα ορισμού της θρησκείας, μέσα από έναν τέτοιο ορισμό του απόλυτου, μπορεί να είναι το εξής: «θρησκεία είναι η πίστη στην οποία καταλήγει ο άνθρωπος με τη βοήθεια της νόησης, της αίσθησης, της επιθυμίας, της πράξης για την ύπαρξη υπερφυσικών, προσωπικών ή απρόσωπων δυνάμεων, από τις οποίες αισθάνεται ότι εξαρτάται και τις οποίες επιδιώκει να εξευμενίσει» (Χέλμουτ ντε Γκλάζεναπ, Οι πέντε μεγάλες θρησκείες, Αθήνα χ.χ., μτφρ. Ν. Βρεττάκου, σ. ΙΙ). Θρησκευολόγοι, όπως ο Ρούντολφ Όττο (1869 -1939), έδειξαν ότι το απόλυτο μπορεί μόνο να βιωθεί και όχι να οριστεί. Στην Καινή Διαθήκη υπάρχει ένας περιεκτικός ορισμός της θρησκείας, η οποία συγκεφαλαιώνεται στην αγάπη προς τους πάσχοντες συνανθρώπους μας και στην ενάρετη ζωή (Ιακώβου Ι, 26 - 27· βλ. Κείμενο Ι).

β. Πηγές της θρησκείας

Ποιες είναι οι πηγές της θρησκείας; Στο ερώτημα αυτό έχουν δοθεί δύο ειδών απαντήσεις:

Ι. εκείνες που προσπαθούν να βρουν την πηγή της θρησκείας στο μακρινό παρελθόν του ανθρώπου. Αυτές περιγράφουν, κατά κανόνα, τις συνθήκες μέσα από τις οποίες γεννήθηκε η πρώτη μορφή της θρησκείας, η οποία στη συνέχεια εξελίχθηκε στις υπόλοιπες. Πολ-

Η θρησκεία συνοδεύει τον άνθρωπο από την αυγή της ιστορίας του: το μεγαλιθικό μνημείο του Στόουχετζ, που υπήρξε, κατά πάσα πιθανότητα ναός του ήλιου.

λές τέτοιες απαντήσεις είχαν δοθεί στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα σε συνάρτηση με την εξελικτική θεωρία. Ουσιαστικά έπαψαν να υπάρχουν από τη στιγμή που συνειδητοποιήθηκε ότι ακόμα κι αν υπήρξε μια πρώτη θρησκεία, αυτή κείται στα άγνωστα ακόμα βάθη της ανθρώπινης προϊστορίας. Οι πληροφορίες που συνοδεύουν τα αρχαιότερα μέχρι τώρα υπολείμματα της ζωής του προλιθικού ανθρώπου είναι μηδαμινές και δεν επιτρέπουν τη συναγωγή σχετικών συμπερασμάτων. Φαίνεται, όμως, ότι η θρησκεία συνοδεύει τον άνθρωπο από την αυγή της ιστορίας του και ότι η εμφάνισή της αρχίζει μαζί του.

2. εκείνες που προσπαθούν να βρουν την πηγή της θρησκείας μέσα στην ίδια την ανθρώπινη φύση. Τέτοιες απαντήσεις είναι οι φιλο-

σοφικές (όπως του Πλάτωνα κ.ά.), οι κοινωνιολογικές (όπως του Ντυρκαίμ, 1858 -1917), οι ψυχολογικές (όπως του Σ. Φρόυντ, 1856 - 1939· του Α. Άντλερ, 1870 - 1937· του Κ. Jung, 1875 - 1961· του Ε. Φρομ, 1900 - 1980). Ο Κ. Jung θεωρεί ότι το αρχέτυπο* «Θεός» κατέχει κεντρική θέση στην ανθρώπινη ψυχική ζωή και αποτελεί το θεμέλιο του θρησκευτικού βιώματος.

Συχνά θεωρείται ότι πηγή της θρησκείας υπήρξε ή είναι η άγνοια των ανθρώπων, οι οποίοι θεοποίησαν όσα δεν μπορούσαν να γνωρίσουν ή ο φόβος τους ενώπιον του αγνώστου. Όμως οι θεωρίες αυτές δεν μπορούν να εξηγήσουν την ύπαρξη στον άνθρωπο της δίψας για το απόλυτο, η οποία υπάρχει καθεαυτή και άσχετα από καταστάσεις φόβου ή άγνοιας. Μπορούμε να πούμε ότι βασική πηγή της θρησκείας είναι η έμφυτη τάση του ανθρώπου προς το απόλυτο. Στα πλαίσια της πίστης μας ότι το απόλυτο είναι ο Θεός, μπορούμε να πούμε ότι η θρησκεία πηγάζει από την ανάγκη του ανθρώπου να επικοινωνεί με το μεγάλο συγγενή του, το Θεό, ο οποίος εμφύτεψε στην ψυχή του την ανάγκη της αναζήτησής του.

γ) Η καθολικότητα του θρησκευτικού φαινομένου

Εφόσον η θρησκευτικότητα είναι έμφυτη, συνάγεται ότι η θρησκεία είναι πανανθρώπινο φαινόμενο. Αυτό διαπιστώνεται από την ιστορία του πολιτισμού, τη Θρησκευσιολογία, την Ψυχολογία, την Κοινωνιολογία. Δεν υπήρξε λαός οπουδήποτε στη γη που να μην είχε κάποια μορφή θρησκείας (βλ. Κείμενο 2). Οι ιεραπόστολοι και οι περιηγητές που έζησαν κοντά στους λεγόμενους πρωτόγονους λαούς διαπίστωσαν τη βαθιά θρησκευτικότητά τους. Σε μερικές μάλιστα περιπτώσεις μέσα από τις πολυθεϊστικές εκδηλώσεις τους διέκριναν μονοθεϊστικές τάσεις.

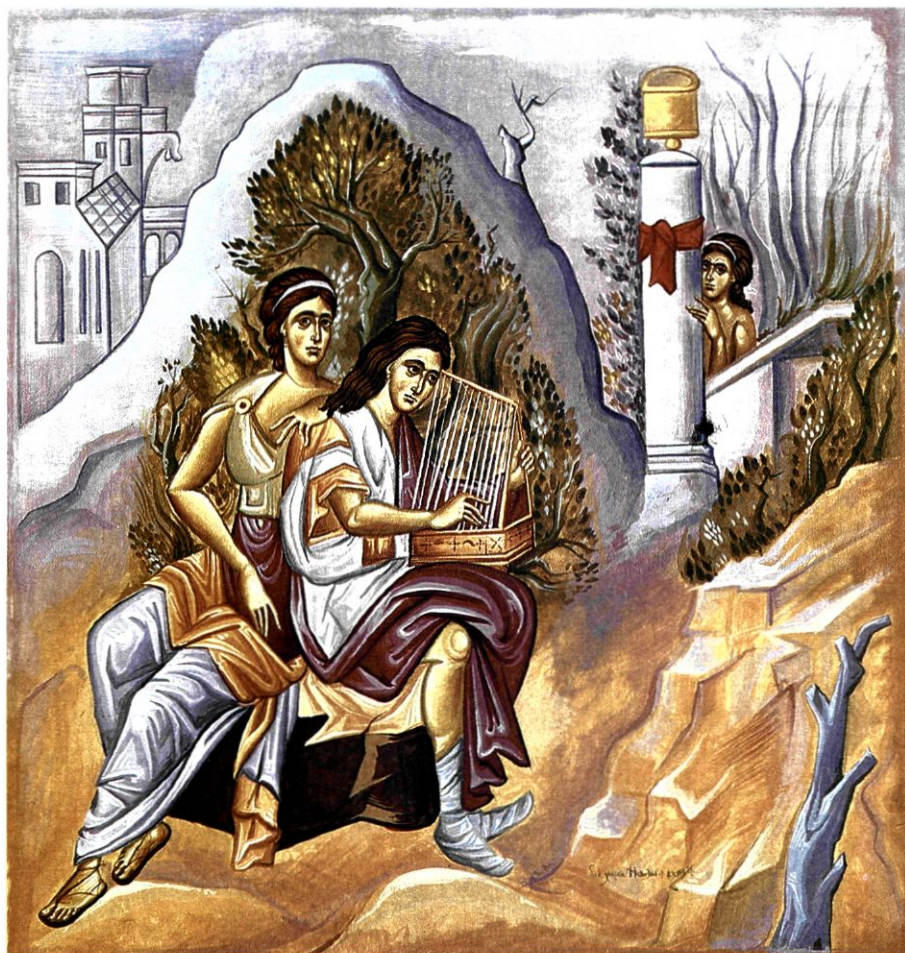
Ο άνθρωπος είναι ον θρησκευτικό (homo religiosus). Η θρησκεία ως πανανθρώπινο φαινόμενο διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στην πνευματική ζωή των ανθρώπων, αλλά συγχρόνως επηρεάζει βαθιά την ουσία και τις εκφάνσεις του πολιτισμού των λαών. Το θρησκευτικό βίωμα χαρακτηρίζεται από το βάθος και την ένταση. Σ' αυτό συμμετέχει όλος ο ψυχισμός του ανθρώπου ως νόηση, συναίσθημα και βούληση. Επηρεάζει βαθιά την προσωπικότητα του πιστού και τη διαμορφώνει ανάλο-

γα με το είδος του απολύτου, στο οποίο αναφέρεται. Όταν το θρησκευτικό βίωμα συνίσταται από την άμεση, προσωπική και λυτρωτική βίωση της παρουσίας του Θεού, αποτελεί την πιο καθαρή και πιο ουσιαστική πτυχή της ζωής του ανθρώπου. Τότε το θρησκευτικό βίωμα είναι βίωμα του απολύτου, του προσωπικού και τελειότατου θείου όντος. Σύμφωνα με το θρησκευτολόγο Ρούντολφ Όττο «το βίωμα του ιερού, του αγίου» έχει δύο χαρακτηριστικά: «βιώνεται ως μυστήριο φοβερό, (*mysterium tremendum*), το οποίο δημιουργεί το δέος, την κατάνυξη, την επίγνωση της μηδαμινότητας και της απόστασης ανθρώπου και Θεού. Βιώνεται όμως και ως μυστήριο σαγηνευτικό (*mysterium fascinosum*), γεμάτο από αγάπη, γαλήνη και μακαριότητα. Έτσι, η απόσταση ανθρώπου και Θεού ελαττώνεται και κυριαρχούν συναισθήματα οικειότητας, εμπιστοσύνης και αγάπης και ψυχοσωματική ισορροπία. Στην πρώτη φάση το Άγιο απωθεί, ενώ στη δεύτερη έλκει την ψυχή».

δ) Σκοπός και αναγκαιότητα της θρησκείας

Από όσα μέχρι τώρα αναφέραμε, γίνεται φανερό ότι ο σκοπός της θρησκείας σχετίζεται άμεσα με την όλη υπόσταση του ανθρώπου· είναι πάντα η επίτευξη κάποιου είδους σχέσης με ό,τι κάθε θρησκεία θεωρεί ως απόλυτο και η απαλλαγή από το σχετικό, δηλαδή από το πολύμορφο κακό (βλ. και Δ.Ε. 39). Κύριο μέλημα κάθε θρησκείας είναι να προσφέρει στον πιστό τα μέσα εκείνα που θα τα αξιοποιήσει για την επιτυχία αυτού του διπλού σκοπού. Η λύτρωση, την οποία υπόσχεται κάθε θρησκεία, βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το τι αυτή θεωρεί ως απόλυτο και τι ως σχετικό και με το σκοπό που ορίζει για την ανθρώπινη ύπαρξη. Έτσι υπάρχουν διάφορες μορφές λύτρωσης, όπως η αποκατάσταση της επικοινωνίας με το Θεό, η ευτυχία στην παρούσα ζωή με την απόκτηση εγκόσμιων αγαθών, η εξασφάλιση μελλοντικών αγαθών σε μια μεταθανάτια ζωή, η τελική απαλλαγή συνόλου του κόσμου από το κακό. Όλες αυτές οι έννοιες λύτρωσης, που συχνά συνυπάρχουν, θεωρούνται από τις θρησκείες ως ολοκλήρωση της ανθρώπινης ύπαρξης και επίτευξη του τελικού σκοπού της.

Ιδιαίτερα στη χριστιανική πίστη ο σκοπός περιλαμβάνει την μέσω του Χριστού ανάκτηση της αρμονίας σχέσεων του πιστού με το Θεό, με

Έργο Νικολάου Χούτου.

τον κόσμο, με το συνάνθρωπο, με τον εαυτό του μέσα στα πλαίσια της ελευθερίας και της αγάπης. Έσχατος σκοπός είναι η Βασιλεία του Θεού, δηλαδή ένας κόσμος που θα έχει ανακτήσει συνολικά την κοινωνία με το Θεό και ταυτόχρονα θα έχει απαλλαγεί από το κακό και την κύρια συνέπειά του, τη φθορά και το θάνατο. Η Βασιλεία αυτή αναμένεται στα έσχατα, δηλαδή στο τέλος της ιστορίας· την εγκαινιάζει όμως ο Χριστός και για την έλευσή της συνεργάζεται και ο άνθρωπος.

Από όλα τα παραπάνω συμπεραίνουμε την αναγκαιότητα της θρησκείας. Η παγκόσμια ιστορία του πολιτισμού και οι λεγόμενες ανθρωπιστικές επιστήμες συγκλίνουν στις επόμενες θέσεις για τη θρησκεία, η οποία:

- Είναι πρωταρχικό στοιχείο του πολιτισμού και συμβάλλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη όλων των πτυχών του.
- Είναι το επίκεντρο της ανθρώπινης ύπαρξης, στην οποία δίνει νόημα, περιεχόμενο και σκοπό.
- Απαντά στα μεγάλα και κρίσιμα ερωτήματα που απασχολούν πάντοτε τον άνθρωπο και ικανοποιεί τις υψηλότερες και βαθύτερες ανάγκες του.
- Τον προσανατολίζει στην επικοινωνία του με το τελικό αντικείμενο της επιθυμίας του, το απόλυτο.
- Καθοδηγεί και χειραγωγεί τον άνθρωπο σε άμεση και προσωπική σχέση με την πηγή της ζωής και της μακαριότητας, το Θεό.
- Τελικά η θρησκεία ισούται με την ελεύθερη και υπεύθυνη απάντηση του ανθρώπου στην πρόσκληση του Θεού για λύτρωση.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *«Εἰ τις δοκεῖ θρησκός εἶναι ἐν ὑμῖν μή χαλιναγωγῶν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπατῶν καρδίαν αὐτοῦ, τούτου μάταιος ἡ θρησκεία. Θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος παρὰ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ αὕτη ἐστίν, ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανούς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν, ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου» .*

(Ιακ. 1, 26-27).

Αν κάποιος από σας νομίζει ότι θρησκεύει, αλλά δε βάζει χαλινάρι στη γλώσσα του, αυτός εξαπατάει τον εαυτό του, και η θρησκεία του δεν έχει περιεχόμενο. Θρησκεία καθαρή κι αμόλυντη για το Θεό και Πατέρα είναι αυτή: Να συμπαραστέκεστε στα ορφανά και στις χήρες όταν υποφέρουν και να διατηρείτε αγνό τον εαυτό σας από την επιρροή του αμαρτωλού κόσμου.

2. *«Εὗροις δ' ἄν ἐπιῶν καὶ πόλεις ἀτειχίστους, ἀγραμμάτους, ἀβασιλεύτους, ἀοίκους, ἀχρημάτους, νομίματος μή δεομένας, ἀπίερους θεάτρων καὶ γυμνασίων· ἀνιέρου δέ πόλεως καὶ ἀθέου, μή χρωμένης εὐχαῖς, μηδὲ ὄρκους, μηδὲ μαντείας, μηδὲ θυσίας ἐπ' ἀγαθοῖς, μηδ' ἀποτροπαῖς κακῶν, οὐδεὶς ἐστίν, οὐδ' ἔσται γεγονός θεατῆς».*

(Πλούταρχος, Προς Κολώτην Επικούρειον, 1126, D-E).

Ταξιδεύοντας θα μπορούσες να βρεις και πόλεις χωρίς τείχη, γράμματα, βασιλείς, σπίτια, χρήματα, που δε χρειάζονται νομίσματα, που τους λείπουν θέατρα και γυμναστήρια· δεν υπάρχει όμως ούτε έχει υπάρξει κανείς που να είδε κάποια πόλη χωρίς ιερά και θεούς, που δε χρησιμοποιεί ευχές, όρκους, μαντείες ή θυσίες για καλό σκοπό ή για την αποτροπή των κακών.

3. *«Μεταχωρεῖ τὰ δύο εἰς ἄλληλα, ὃ τε Θεός ἐν τῇ ψυχῇ γενόμενος καί πάλιν εἰς τόν Θεόν ἡ ψυχὴ μετοικίζεται».*

(Γρηγόριος Νύσσης, Εἰς τό ᾽ Ἄσμα ᾽ Ἀσμάτων, 6, 1 P.G. 44, 889D).

Τα δύο (Θεός και ψυχή) μεταβαίνουν το ένα προς το άλλο· δηλαδή και ο Θεός έρχεται στην ψυχή και πάλι η ψυχή μετατοπίζεται στο Θεό.

4. *«Η θρησκεία αποτελεί μέρος του πνευματικού πολιτισμού κάθε έθνους και γι' αυτό θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται με πνεύμα επιστημονικό. Η φιλολογία, η τέχνη, η αρχιτεκτονική, η φιλοσοφία, η ηθική, τα ήθη και τα έθιμα κάθε λαού δέχονται μεγάλη επίδραση από τη θρησκεία. Γι' αυτό χαρακτηρίζοντάς την σαν όπιο των λαών κάνουν μεγάλο επιστημονικό λάθος» .*

(Ζάο Φουζάν, Κινέζος ακαδημαϊκός, «Το Βήμα» 10-4-1985).

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Γιατί δεν μπορεί να δοθεί ένας κοινά αποδεκτός ορισμός της θρησκείας;
2. Ποιες απαντήσεις έχουν δοθεί στην ερώτηση για τις πηγές της θρησκείας;
3. Πώς μπορούμε να αποδείξουμε την καθολικότητα του θρησκευτικού φαινομένου;
4. Ποιος είναι ο σκοπός της θρησκείας;
6. Πώς αιτιολογείται η αναγκαιότητα της θρησκείας;